

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.8 (045)

О. І. Богатирьова,
кандидат юридичних наук

ПРОБАЦІЯ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті розглядається впровадження інституту пробації як одного із сучасних пріоритетних напрямів розвитку кримінально-виконавчої політики України.

Ключові слова: кримінально-виконавча політика, пробація.

Відповідно до Указу Президента України державну політику у сфері виконання кримінальних покарань здійснює Державна пенітенціарна служба України [8].

Згідно із Пріоритетами у діяльності Державної пенітенціарної служби на 2012 рік, першочерговим у її роботі є: «підвищення рівня захисту прав, свобод і законних інтересів засуджених, та осіб, узятих під варту, створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених шляхом внесення пропозицій щодо удосконалення порядку обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, розширення можливостей застосування запобіжних заходів, альтернативних взяттю під варту, впровадження інституту пробації» [9].

Пробація – інститут права іноземних держав, який використовується у двох значеннях: 1) вид покарання; 2) спеціальна служба.

Служби пробації здійснюють свою діяльність у двох головних напрямках: 1) виконання відповідного виду покарання; 2) забезпечення суду інформацією про соціальну характеристику особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, з метою визначення найбільш адекватного для цієї особи запобіжного заходу або виду покарання.

Відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України пробація розуміється у другому аспекті інституту пробації та служби пробації. [7].

Цільова спрямованість держави до створення умов в реалізації пробації та формування відповідної служби прослідковується й у Концепції реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схваленої Указом Президента України від 25

квітня 2008 р. № 401/2008, де наголошується на тому, що «потребує вдосконалення робота кримінально-виконавчої інспекції, на обліку в якій на даний час перебуває майже половина всіх засуджених і роль якої зростатиме у зв'язку з розширенням видів покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Таке вдосконалення має відбуватися за зразком служб пробації, що створені у багатьох європейських державах» [6]; а також у Концепції Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на період до 2017 року, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. № 1511-р, де вказано, що метою зазначеної Програми є у тому числі «подальше вдосконалення роботи Державної кримінально-виконавчої служби шляхом організації діяльності кримінально-виконавчої інспекції на засадах пробації».

Дана Програма передбачає і чіткий план досягнення окресленої мети, який складається з двох етапів: I. 2008-2012 рр. – вивчення і впровадження позитивного досвіду європейських держав у сфері виконання кримінальних покарань (створення служби пробації і нових моделей установ виконання покарань); II. 2013-2017 рр. – забезпечення сталого функціонування служби пробації [5].

Завданням щодо розвитку кримінально-виконавчої політики через призму пробації, визначених Президентом України, а також програмним принципам діяльності Уряду України відповідає й Річна національна програма співробітництва Україна-НАТО на 2012 рік, яка затверджена Указом Президента України від 19 квітня 2012 року. Дана Програма ставить перед собою середньострокові цілі, у тому числі –

модернізувати Державну кримінально-виконавчу службу України шляхом розроблення нових моделей установ виконання покарань та створення умов для функціонування служби пробації.

У Програмі чітко прописані й пріоритетні завдання на поточний рік, а саме:

- створити належні умови для виправлення засуджених, здобуття ними освіти і набуття професії, їх соціальної адаптації в суспільстві, розвитку матеріально-технічної бази установ виконання покарань та слідчих ізоляторів;

- визначити на законодавчому рівні механізм реалізації права на безоплатну правову допомогу для вразливих верств населення;

- сприяти впровадженню процедури медіації;

- оптимізувати систему професійної підготовки та підвищення кваліфікації персоналу Державної пенітенціарної служби України. [11].

Більшість із них безпосередньо пов'язані з пробацією, а їх реалізація передбачає формування служби, яка повинна буде у недалекому майбутньому створити належні умови для виправлення засуджених, їх соціальної адаптації у суспільстві, реалізувати на практиці процедури медіації. Але найголовніше на даний час, для майбутнього функціонування служби пробації – це підготувати працівників (офіцерів) служби пробації. Здійснити таку професійну підготовку частково вже здатний новостворений Інститут кримінально-виконавчої служби України у м. Києві.

Одночасно з цим Державною пенітенціарною службою розроблено проект «Концепції впровадження та розвитку пробації в Україні», в якій зазначено про необхідність створення відповідної служби у нашій державі, а також умов для більш широкого застосування кримінально-правових заходів, не пов'язаних з позбавленням волі, та впровадження пробації.

Важливо підкреслити, що Державна пенітенціарна служба кілька років тому ініціювала проведення в Автономній Республіці Крим, Одеській області, у містах Севастополі, Чернігові, Чернівцях, Івано-Франківську, Харкові та Білій Церкві експерименту по впровадженню у діяльність кримінально-виконавчої інспекції такої функції пробації, як досудова підготовка матеріалів про особистість правопорушника та написання досудового звіту.

Це дало можливість розробити механізм введення в Україні зазначеної функції й накопичити певний досвід, створити основу для внесення змін і доповнень до Кримінального,

Кримінально-процесуального кодексів та кримінально-виконавчого законодавства. Відповідні зміни, станом на вересень 2012 року, внесені не були.

Сьогодні ідея впровадження пробації в Україні досить актуальна, пріоритетна та найбільш обговорювана як серед практиків, учених, кримінально-правової та кримінально-виконавчої спеціалізації, так і законодавців.

Зараз у Верховній Раді України знаходяться два проекти закону у сфері пробації – «Про пробацію» і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінального законодавства та організаційно-правових передумов впровадження пробації)», які зареєстровані 26 листопада 2008 року під № 3412 і № 3413 [10]. Як свідчать експертні висновки, надані по законопроектам, вони містять ряд недоліків і значних прогалин [3], [4].

Міністерство юстиції, введення якого повинна буде перебувати майбутня служба пробації, у свою чергу активно веде роботу з підготовки нового законопроекту у сфері «пробації». На теперішній час проект документу передано для вивчення керівнику Департаменту взаємодії з органами влади Міністерства юстиції України, проте засідань робочої групи з цього питання жодного разу не проводилося.

Одночасно з цим хотілося б також зазначити, що на даний момент ведуться наукові дискусії щодо перспектив створення служби пробації та розвитку вже існуючої кримінально-виконавчої інспекції. Більшість вчених, і ми, у тому числі, переконані, що доцільніше реалізувати намічену перспективу актом трансформації й шляхом посилення, а також модернізації існуючої кримінально-виконавчої інспекції [1], [2]. При цьому, деякі вчені впевнені, що служба пробації повинна бути окремим органом, оскільки, її функції набагато ширші, і включають не тільки соціальну допомогу засудженому, але й підготовку «соціальної доповіді» про його можливе виправлення без позбавлення волі. Однак наші опоненти ніяк не аргументують ситуацію фінансового забезпечення, знаючи про досить убогий кошторис Державної кримінально-виконавчої служби.

Для відстоювання будь-якої позиції недостатньо тільки її вказати. Тому, ми наведемо, як нам здається, переконливі аргументи нашого бачення місця дислокації майбутньої служби пробації, шляхом зазначення нижче наведених фактів:

1. Вже існуюча матеріально-технічна база кримінально-виконавчої інспекції;

2. Кваліфікований штат співробітників кримінально-виконавчої інспекції, які вже мають досвід роботи зі спеціальним контингентом засуджених;

3. Певні напрацювання щодо взаємодії та налагоджені контакти кримінально-виконавчої інспекції з державними органами, установами та громадськими організаціями;

4. Здійснення майбутньою службою пробації не тільки соціального супроводу засуджених, а й виконання ряду альтернативних покарань, частиною з яких на сьогоднішній день займається кримінально-виконавча інспекція;

5. Паралельно з виконанням покарань служба пробації в Україні буде займатися ще й питаннями виправлення і ресоціалізації засуджених – що відповідає одному з пріоритетних завдань у діяльності кримінально-виконавчої інспекції;

6. Недостатнє фінансування та постійне щорічне скорочення бюджетних коштів, що виділяються на функціонування Державної кримінально-виконавчої служби, діяльність якої координується через Міністра юстиції.

Позицію реорганізації кримінально-виконавчої інспекції у службу пробації поділяє і Державна пенітенціарна служба України.

На підставі вище викладеного пропонуємо включити до Плану заходів Державної пенітенціарної служби щодо поетапного переведення кримінально-виконавчої інспекції у службу пробації наступні положення:

– провести ґрунтовне дослідження зарубіжного досвіду функціонування служби пробації, зокрема у таких країнах як – Сполучені Штати Америки, Великобританія, Латвія, Грузія, Данія, Фінляндія та Норвегія. Досвід трьох останніх країн буде корисний для України і тим, що, у них фіксується порівняно невисокий рівень злочинності. При цьому ці держави приділяють особливу увагу проблемі злочинності неповнолітніх і соціальному захисту дітей.

У березні 2012 року до Уельсу (Великобританія) був здійснений візит міжвідомчої делегації від Державної пенітенціарної служби України для вивчення досвіду діяльності служби пробації Великобританії. Після якого були зроблені висновки, що українським пенітенціаріям необхідно розробити національний інструмент оцінки ризиків засуджених, які звільняються з установ виконання покарань та підготувати пропозиції щодо розробки й впровадження системи обліку вчинення повторних злочинів засудженими, які звільняються з установ виконання покарань;

– використовуючи зарубіжний досвід, звернути увагу на його переваги та ймовірні недолі-

ки, а також можливість застосування у практичній діяльності кримінально-виконавчої інспекції, що захистить Україну від повторення помилок, й допоможе швидко та ефективно планувати й реалізувати намічене, використовуючи запозичені апробовані напрацювання. Особливо це важливо на початковому етапі впровадження пробації в Україні;

– вивчити запропоновані законопроекти по пробації, й внести необхідні зміни та доповнення;

– прийняти необхідні нормативно-правові акти щодо впровадження пробації та створення відповідної служби на базі кримінально-виконавчої інспекції;

– організувати навчання персоналу кримінально-виконавчої інспекції, студентів та курсантів вищих навчальних закладів, які готують фахівців для Державної кримінально-виконавчої служби України, формам і методам роботи у службі пробації, навичкам соціальної роботи;

– розробити навчальні плани за відповідним напрямом підготовки та спеціальністю, а також начальничі комплекси з дисциплін у сфері пробації та її служби;

– визначити вимоги, які будуть пред'являтися до працівника (інспектора, офіцера) служби пробації при проходженні конкурсу на роботу до служби та розробити систему підбору кандидатів. Наприклад, перед призначенням на посаду інспектора, офіцера служби пробації претендент обов'язково здає іспит, бере участь у публічному конкурсі для заміщення цієї посади, має випробувальний термін при прийомі на роботу, а після затвердження на посаді зобов'язаний періодично проходити курси підвищення кваліфікації та підтверджувати свою відповідність посаді.

– ввести у штати кримінально-виконавчої інспекції посади інспекторів із соціальної роботи та психологів;

– розробити та впровадити програми корекції соціальної поведінки осіб, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції;

– налагодити ефективну систему взаємодії кримінально-виконавчої інспекції з судами, органами прокуратури, внутрішніх справ, праці та соціальної політики, у справах сім'ї, охорони здоров'я, освіти, науки, молоді та спорту;

– співробітничати з громадськістю, проводити ознайомлення суспільства з принципами, цілями і результатами пробації. Оскільки одна з найважливіших складових роботи служби пробації – це не тільки співпраця з державними

установами та органами місцевого самоврядування, але і з приватними особами, громадськістю, а саме: з добровольцями-волонтерами, які надають суттєву допомогу у соціальній адаптації піднаглядних осіб;

– створити єдину комп'ютерну мережу між кримінально-виконавчою інспекцією та відповідними міністерствами і відомствами.

Отже, не даний час, Україна, перебуваючи на шляху впровадження пробації, більшою мірою поки обмежується теоретичними, експериментальними та законодавчими розробками, вивченням позитивного досвіду європейських держав, а також науковими обговореннями у сфері пробації. У ході дискусій про введення служби пробації в Україні, виникали, виникають та будуть виникати ще багато питань теоретичного й практичного порядку, відповіді на які можуть бути дані швидше й ефективніше після їх експертного обговорення, з урахуванням досвіду країн, де цей інститут працює давно й результативно.

На сьогоднішній день українська кримінально-виконавча політика, на нашу думку, має бути спрямована у бік модернізації інституту покарання та діяльності кримінально-виконавчої інспекції.

Література

1. *Беца О.В.* До питання про створення служби пробації в Україні / О.В. Беца // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – 2002. – С. 34–39.

2. *Богатирьов І.Г.* Чи потрібно реформувати кримінально-виконавчу інспекцію у службу пробації? / І.Г. Богатирьов // Віче. – 2007. – № 2. – С. 15-17.

3. *Експертний висновок* Головного науково-експертного управління Верховної Ради від 29.07.2009 р. по Проекту Закону України «Про пробацію» [Електронний ресурс] // http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=33788&pf35401=147642

О.І. Богатирева

Пробация как приоритетное направление развития криминально-исполнительной политики Украины

В статье рассматривается внедрение института probation как одного из современных приоритетных направлений развития уголовно-исполнительной политики Украины.

О.І. Bogatireva

Probation as a priority direction of development of criminally executive policy of Ukraine

In the article considered the introduction of the institution of probation as a priority the development of modern penal executive policy of Ukraine.

4. *Зауваження та пропозиції* Верховного Суду України до законопроектів «Про пробацію» і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінального законодавства та організаційно-правових передумов впровадження пробації)» // <http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf>

5. *Концепція* Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на період до 2017 року // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. № 1511-р. – Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Стаття 3087.

6. *Концепція* реформування Державної кримінально-виконавчої служби України // Указ Президента України від 25 квітня 2008 р. № 401/2008. – Офіційний вісник Президента України. – 2008 р. – № 18. – Стаття 589.

7. *Концепції* реформування кримінальної юстиції // Указ Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008. – Офіційний вісник Президента України. – 2008. – № 12. – Стаття 486.

8. *Положення* про Державну пенітенціарну службу України // Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 394/2011. – Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 28. – Стаття 1161.

9. *Пріоритети* в діяльності Державної пенітенціарної служби України на 2012 рік [Електронний ресурс] <http://kvs.gov.ua/veteranu/pruiritet.pdf>

10. *Проект* Закону України «Про пробацію» Вноситься народним депутатом України В.Д. Швецем [Електронний ресурс] // http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=33787&pf35401=130579

11. *Річна* національна програма співробітництва Україна-НАТО на 2012 рік. // Указ Президента України від 19 квітня 2012 року. – Офіційний вісник Президента України. – 2012. – № 16. – Стаття 374.